

Duh și libertate în literatura Pustiului

Una dintre caracteristicile Spiritualității pustiului era suplețea spiritului care frânge barierele rigide ale voinței și ale mulțumirii de sine, făcând sufletul agil și flexibil să primească așa-zisa pecete a Duhului precum o primește ceara. Una din căile de a testa continuitatea acestui proces era ucenicul să-l accepte pe părinte ca pe cel care discerne realitatea, în pofida evidenței simțurilor; ca pe cel care știe ce este de făcut, în pofida înțelegerii limitate a sarcinilor comunitare; ca pe cel care știe ce este posibil, în pofida principiilor rațiunii. Binecunoscuta poveste a ucenicului căruia i s-a spus să planteze un băț uscat și să-l ude trebuie văzută în acest sens; este spusă în mai multe versiuni, unele dintre ele cu imagini pitorești ale bățului care înflorește; însă în forma ei cea mai de început era doar o simplă ilustrare a cât de flexibil și de ascultător a devenit ucenicul pentru a îndeplini o astfel de poruncă. Cuvintele, faptele, părerile nu contau în sine; ceea ce îl preocupa pe ucenic era abilitatea sa de a asculta. Astfel, când un bătrân îi spunea ucenicului său „Uite, un bizon”, ucenicul privea și răspundea „Da, părinte”, chiar dacă ochii îi arătau altceva¹. Cea mai mare lucrare în viața monahală este de a se dăruii voii lui Dumnezeu prin ascultare².

Ucenicul îl întâlnește pe Dumnezeu pe calea renunțării de sine, prin paradoxul supunerii față de un îndrumător spiritual. „Cine va căuta să-și scape sufletul, îl va pierde; iar cine îl va pierde, acela îl va dobândi”³. Creștinul trăiește în lumina acestei zile. Omul se abandonează înaintea lui Dumnezeu, se lasă în mâinile Lui și învață să facă acest lucru printr-o relație cu părintele său. Atunci Domnul va da ceea ce nu cunoaște niciun studiu – rugăciunea curată. Viața lui devine simplă, însă neconținută în Dumnezeu.

Totuși, ascultarea față de părintele spiritual nu este asemănătoare supunerii cu care se confruntă omul în lume. Ascultarea față de părintele spiritual există, se manifestă și se dovedește în contextul iubirii⁴. Varsanufie, „marele avvă”, observă că părintele și copilul spiritual sunt „unul și același suflet” în iubirea veșnică ce ține toate. Varsanufie își duce și mai departe înțelegerea, afirmând că îndrumătorul face mai multe pentru noi decât facem noi înșine. El este persoana căruia omul trebuie să îi poată încredința totul, fără rușine. A încredința înseamnă a mărturisi, a înlătura orice mască în căutarea adevărului despre sine. Astfel se produc curățarea și purificarea, de fapt orice înaintare duhovnicească.

S-a sugerat de la început că apoftegmele despre ascultare se aplică în primul rând începătorului, ucenicului care are nevoie să învețe cum să trăiască în chip de călugăr. Trebuie menționat totuși că mai multe apoftegme prezintă ascultarea ca pe un mod de viață permanent, superior altor practici spirituale sau ascetice. Părinții au semnalat cu insistență pericolul propriei voințe. În Pateric, i se spune lui Avva Pimen că „voința e un zid între om și Dumnezeu”⁵. E o stâncă, atâta timp cât ea se opune voinței lui Dumnezeu. Dacă un om renunță la ea poate și el să afirme: „În Dumnezeu meu voi trece zidul, Dumnezeu meu, a cărui voce este inconfundabilă”⁶. Potrivit Sfântului Marcu Ascetul, „numai când renunțăm la propria voință vedem fără ocolișuri calea lui Dumnezeu”⁷.

¹ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Mark 2.

² Vezī Φώτιος Ν. Παπανικλάου, *Η έρημος και η πόλη στην ασητική γραμματεία των πρώτων αιώνων*, p. 147 și urm.

³ Luc. 17, 33.

⁴ Fără această relație personală specială, omul nu dobândește decât un sentiment de vină care provine din ascultare. Un asemenea sentiment de vină contravine scopului ascultării, și acesta este eliberarea spirituală.

⁵ Cf. *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, PG 65, 333-336.

⁶ Avva Dorotei de Gaza, *Învățătura*, 5, 63, p. 253-255.

⁷ Sf. Marcu Ascetul, *op. cit.*, 31, PG 65, 909 B.

Supunerea voinței este văzută ca ceva valoros în sine și nu numai ca o cale de a obține ceva care poate fi dat la o parte odată ce formarea în viața duhovnicească a fost „terminată”. De exemplu, patru călugări care au urmat moduri diferite de viață i-au vorbit lui Pamvo despre virtuțile lor diferite. Cei patru erau, respectiv, unul care a postit foarte mult, unul sărac, unul foarte milostiv și unul care trăise în ascultare către un bătrân timp de douăzeci și doi de ani.⁸ Avva Pamvo le-a răspuns că a acestuia din urmă era cea mai mare:

„Căci fiecare dintre voi a ajuns la virtutea la care a dorit prin propria voință, dar acesta și-a abandonat propria voință pentru a îndeplini voia altcuiva. Astfel de oameni sunt mucenici (*ομολογηταί*) dacă îndură până la capăt”.

Aici nu pare să fie vreo îndoială că ascultarea figurează ca un mod special de viață alături de alte virtuți pe care un monah ar dori să le cultive sau să le practice în funcție de darurile sau energiile particulare pe care le deține⁹. Hyperechius probabil că arată înspre aceeași direcție prin cuvintele sale:

„Ascultarea este comoara călugărului. Acela care are această calitate, va fi ascultat de Dumnezeu și va sta în fața celor răstigniți cu încredere, căci Domnul răstignit a fost ascultător până la moarte”¹⁰.

Despre cum „va fi ascultat de Dumnezeu” vorbește și Avva Mius:

„Dacă cineva ascultă de Dumnezeu, și Dumnezeu ascultă de el”¹¹.

Prin ascultare omul devine slobod lucrării harului lui Dumnezeu asupra inimii lui. Nimic nu-și atribuie lui însuși, ci pe toate le primește și le păzește ca pe un dar de sus. Trece cu mintea la cele plăcute lui Dumnezeu și pentru că Îl iubește pe Dumnezeu, pomenirea Lui rămâne statornică în el. De aceea, Avva Dorotei declară cu convingere că „nimic nu este mai periculos decât să te conduci pe tine însuși, nimic nu este mai grav”¹², „pentru că o regulă greșită poate să-l aplece chiar și pe acela care este drept”¹³ și, prin urmare, „nu trebuie să ne urmăm propriul raționament”¹⁴. A-ți tăia propria voință înseamnă a imita, în mod perfect, moartea Mântuitorului. Sfântul Teodor Studitul o numește „martiriul ascultării”¹⁵.

În ciuda acestor apoftegme, care prezintă ascultarea în termeni generali ca un mod de viață, și a altora care se referă la ascultare ca la o virtute care este deosebit de necesară într-un cenobiu¹⁶, majoritatea scrierilor despre ascultare din *Apophthegmata* se referă în primul rând

⁸ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Pamvo 3.

⁹ Renault, 'Obéissance et liberté', p. 105. Vezi și Avva Iosif Thebaitul. N 296 înseamnă pur și simplu „Cel care trăiește în ascultare față de un părinte spiritual are parte de o răsplătă decât cel care se retrage singur în deșert”. Acest fapt este repetat și ilustrat în Avva Rufus 2, unde se fac referiri la patru moduri de viață: mulțumirea la Dumnezeu în caz de boală, a-i servi pe alții prin ospitalitate, viața solitară în deșert, traiul în ascultare față de un părinte.

¹⁰ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Hyperechius 8 (cele două jumătăți sunt separate în Hyperechius, *Sentences* 59, 139).

¹¹ Avva Mius 1. N 388 este o apoftegmă generală despre necesitatea ascultării de cuvântul Scripturii și de cel al părinților.

¹² Avva Dorotei de Gaza, *op. cit.*, 5, 66, p. 259.

¹³ Idem, *Sentințe*, 2, 202, p. 257.

¹⁴ *Învățătura* 5 (p. 251-267) poartă titlul „Nu trebuie să ne urmăm propriul raționament”.

¹⁵ Sf. Teodor Studitul, *Mică Cateheză*, 5, Auvray, p. 35-39.

¹⁶ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Pimen 103, Amma Syncletica 16. Ambele se referă în mod explicit la viață în *κοινόβιον*. Cea din urmă așează ascultarea deasupra ascetismului: despre aceasta cf. N 294 (o

la datoria unui ucenic ca persoană individuală în contextul relației sale cu povățuitorul său. Practicarea ascultării în acest context este evident legată de teme care au fost discutate mai devreme în acest capitol, un corolar la supunerea propriei voințe și voința de a fi povățuit, care sunt necesare începătorului, și un răspuns la învățătura plină de discernământ pe care părintele o oferă. Scopul acestei secțiuni este să analizeze și alte apoftegme care ilustrează ascultarea ucenicului.

Ascultarea exactă a ucenicului, determinarea lui de a face ceea ce i-a spus părintele său fără să își exprime propriile judecăți sunt lăudate în numeroase apoftegme. Marcu și-a părăsit chilia imediat ce Avva Silvan l-a chemat, oprindu-se din scrierea unei litere dintr-o scrisoare¹⁷. Avva Arsenie a fost surprins de exactitatea ascultării ucenicului Alexandru, care nu a mâncat cu el până seara târziu, deoarece asculta de sfaturile lui Arsenie de a-și termina mai întâi lucrul manual¹⁸.

În aceste exemple, scopul ascultării nu este spus în mod explicit, dar este clar că ceea ce se ia în considerare este gradul de devotament al ucenicului în renunțarea la propria voință și în acceptarea autorității părintelui său ca povățuitor al vieții duhovnicești. Determinarea de a asculta este un semn al pregătirii și abilității ucenicului de a învăța cum ar trebui să trăiască. Acest lucru ar putea fi ilustrat de o întâmplare cu un frate care l-a întrebat pe un avva cum ar trebui să se comporte când lucrează la recoltă¹⁹. Bătrânul nu îi răspunde imediat la întrebare, ci îl întreabă mai degrabă cât este de dispus să asculte de el: „Dacă îți spun ceva, vei avea încredere în mine?” Fratele răspunde că da, iar bătrânul îi spune să lase recoltatul și să i se alăture, pentru a primi povața sa. (Trebuie probabil să credem că bătrânul are un motiv anume să nu îl lase pe frate să meargă la recoltă, dar nu ni se spune care este acesta.) Fratele face întocmai, iar bătrânul îi spune să petreacă cincizeci de zile în chilie, mâncând doar pâine și sare. Avva a testat într-adevăr de trei ori ascultarea fratelui cerându-i să asculte, spunându-i să facă ceva neașteptat și impunându-i o nevoiță ascetică foarte dură. După ce au trecut cele cincizeci de zile, bătrânul își dă seama că fratele este sânguincios, râvnitor și îi spune „cum să trăiască în chilie”, ceea ce aici înseamnă cum să lupte împotriva demonilor, deoarece în părțile care au fost omise din text, se vorbește despre cum a reușit fratele să depășească ispitele mândriei și ale deznădejdiei. Renunțând la propria voință și acceptând autoritatea părintelui, fratele progresează în viața duhovnicească²⁰.

O altă apoftegmă despre Avvii Mark și Silvan ilustrează gradul de renunțare și acceptare care se cere:

„S-a spus despre Avva Silvan că mergea odată în Sketis cu bătrânii și a dorit să le arate cât de ascultător este ucenicul său Mark, fapt pentru care îl iubea. A văzut un mistreț și i-a spus lui Mark: «Vezi antilopa aceea, fiul meu?» El a răspuns «Da, părinte». «Și coarnele, ce frumoase sunt!» El a spus «Da, părinte». Bătrânii au rămas uimiți de răspunsurile lui și s-au convins de cât este de ascultător»²¹.

---

apoftegmă explicit cenobitică), în care un frate ascet îl testează pe un frate ascultător și au loc minuni ca răspuns la ascultarea sa.

¹⁷ Avva Mark 1.

¹⁸ Avva Arsenie 24. Arsenie îi spune lui Alexandru să nu postească până târziu, ci să își „spună rugăciunile și să ia niște apă, sau trupul se va slăbi”. Cf. Avva Agathon 28 pentru o altă referință, ascultarea Avvei Alexandru și lentoarea cu care muncea.

¹⁹ N 291.

²⁰ În N 17 un alt frate este mai puțin ascultător față de părintele său: păstrează o parte din bani, după ce i s-a spus să renunțe la lume și este prin urmare legat de gânduri materiale. În cele din urmă, reușește să scape de tot, dar e tulburat de gândul de a fi devorat de un leu. Părintele îi spune cum să învingă acest gând și îl trimite să se roage. În N 46 un bătrân îi impune unui călugăr nou să rămână mut timp de cinci ani; îl trimite la un cenobiu fără să-l dezlege de poruncă, iar fratele rămâne din ascultare mut tot restul vieții.

²¹ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Mark 2. Motivul iubirii lui Silvan față de Mark pentru ascultarea lui se regăsește în 1.

Astfel de incidente nu par de fapt foarte edificatoare. Mirarea sinceră a lui Arsenie la disciplina de sine și devotamentul lui Alexandru față de munca sa pare a fi preferabilă pretextului adus de Avva Silvan pentru a demonstra ascultarea lui Mark. Dar trebuie să acceptăm că Părinții Pustiului au prețuit într-adevăr acest mod voit de încercare a ascultării unui ucenic. Într-o apoftegmă un părinte testează ascultarea unui posibil ucenic cerându-i să-și bage mâna în foc; el face întocmai și, după cum își amintește ucenicul, „dacă nu o retrăgea, nu aş mai fi avut-o”. Scrieri despre Avvii Ioan și Sisoie ilustrează de asemenea acest fel de test deliberat. Ioan este încredințat de către părintele său să ude un băț uscat până ce va da roade²². Sisoie este subiectul a una sau două istorisiri în care pentru testarea ascultării cuiva, un bătrân îi spune cum să-și omoare fiul: o procedură șocantă și periculoasă, deși nici una dintre povestiri nu se termină cu moartea copilului²³. Pe lângă simplul test de ascultare, ceea ce contează cu adevărat este dispoziția ucenicului de a renunța la toate legăturile de dinainte cu viața lumească și familia²⁴.

Un exemplu poate mai acceptabil de testare a ascultării, care ilustrează de altfel și capacitatea Părinților Pustiului de a glumi, vizează un părinte care îi cere ucenicului său să culeagă excrementele pe care le-a zărit lângă culcușul unei hiene. Fratele îl întrebă ce să facă cu hiena. Bătrânul a spus în glumă: „Dacă vine după tine, leag-o și adu-o aici”. Seara, fratele s-a dus la locul indicat. Hiena a venit după el și, vrând să respecte vorbele bătrânului, a încercat să o prindă. Hiena a luat-o la goană, iar el a urmărit-o spunând: „Părintele meu a spus că trebuie să te leg” și a prins-o și a legat-o. Bătrânul era îngrijorat și aștepta. Fratele s-a întors cu hiena legată, iar părintele a rămas uimit. Dar vroia să-l smerească, așa că l-a lovit și i-a spus: „Nerodule, mi-ai adus un câine netrebnic?” Apoi i-a dat drumul hienei²⁵.

Aici părintele probabil că nu intenționează ca porunca să fie un test, dar când descoperă până unde ajunge ascultarea ucenicului continuă, pentru ca să se asigure că incidentul va servi și ca dovadă a smereniei ucenicului și îndurarea lui în fața observațiilor și dojenirilor. Alte exemple de comportamente aparent capricioase din partea unui părinte servesc același scop și nu trebuie văzute ca dovezi ale unor relații proaste.

Un părinte a dorit să-l pună la încercare (*δοκιμάσαι*) pe un frate, așa că sosind la chilia sa, a început să lovească în legumele lui cu un băț. Când a văzut ce face părintele, fratele s-a ascuns. După ce n-a mai rămas decât o tulpină, i-a spus bătrânului:

„Părinte, dacă dorești, las-o pe aceasta, ca să o pot găti și să mâncăm împreună». Bătrânul s-a înclinat înaintea fratelui, spunând: «Datorită îndurării tale, Duhul Sfânt sălășluiește asupra ta, frate»²⁶.

²² Avva Ioan Kolovos 1. Sf. Ioan Cassian, *Așezăminte*, 4.24 conține aceeași întâmplare, dar fără finalul miraculos, arătând că porunca era o încercare a sincerității ascultării ucenicului în general.

²³ Avva Sisoie (10) își contramandază porunca, în timp ce în cealaltă povestire, N 295, o minune îl salvează pe copil, iar tatăl este comparat cu patriarhul Avraam, datorită acceptării lui de a-și jertfi fiul. În Saius un bătrân îi spune ucenicului său să fure de la frați. El face întocmai, „datorită ascultării lui, dând mulțumire la Dumnezeu în toate”. Aici totuși apare îndoiala dacă fratele ar fi trebuit să asculte de poruncă, deoarece deși a fost ascultător, „a fost foarte rigid”.

²⁴ Cf. N 72, unde părintele îi spune unui călugăr care trăia în aceeași mănăstire în care trăia și fiul său, să-l trateze pe acesta ca pe un străin. Când fiul e pe moarte, părintele îi dă voie tatălui să-i vorbească, dar acesta refuză spunând: „Dacă tu ai dat porunca, nu ar trebui să o îndeplinim până la capăt?”

²⁵ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Ioan ucenicul lui Avva Paul. Excrementele se foloseau probabil ca și combustibil. „În glumă” (*χαριεντιζόμενος*) apare și în Antonie 13. Se referă la relaxarea disciplinei ascetice obișnuite sau a vigilenței spirituale.

²⁶ N 343. Călugării cultivau legume pentru uzul lor (cf. Avva Arsenie 22 pentru o discuție). Cât de potrivită era cultivarea în scopuri caritabile este un fapt pus la îndoială în Avva Pimen 22 (deși aceasta este o apoftegmă în care Pimen arată foarte bine abilitatea unui părinte de a se adresa nevoilor personale ale unui frate, și nu afirmă pur și simplu un principiu).

O încercare de acest fel pare să fi fost o parte acceptată a relației de povățuire, la care fratele știe cum trebuie să răspundă. Îndurarea în fața ispitei, truda și dojana sunt printre cele mai esențiale virtuți care sunt testate de către părinți în astfel de situații²⁷. Într-un alt exemplu, Avva Antonie l-a ținut pe Macarie să aștepte în afara chiliei sale până s-a convins de răbdarea sa, iar după ce l-a lăsat să intre și a făcut rucodelie alături de el toată noaptea vorbindu-i de „mântuirea sufletului”, l-a lăudat pentru lucrarea pe care a depus-o: „Mare putere au mâinile acestea”²⁸. Comportamentul lui Macarie i-a dovedit lui Antonie că este în stare să depășească orice greutate a vieții duhovnicești.

Uneori, un părinte nu își testa ucenicul cu scopul prestabilit de a-i recunoaște virtuțile într-un incident anume. Când era tânăr, Pimen s-a dus să consulte un bătrân cu privire la trei gânduri, dar a uitat unul dintre ele. Și-a adus aminte în drum spre casă, așa că s-a întors imediat la bătrân²⁹. Bătrânul i-a spus „Păstor al turmei, numele tău va fi rostit în Egipt”. Într-o altă povestire, ascultarea ucenicului este dovedită de încăpățânarea sa de a-și părăsi părintele fără ca acesta să-i ceară să o facă, deoarece părintele adormise în timp ce vorbea cu el³⁰.

În concluzie, ar mai trebui poate adăugat că părintele trebuie să fie sigur că dezvoltarea de sine și ascultarea, care sunt îndatoririle ucenicului în relația de povățuire, să dea roade în dezvoltarea abilității lui de a rezista la ispite și a virtuților necesare în viața duhovnicească³¹. Rousseau vorbește despre „credința docilă” a „ucenicului adevărat”³², dar nu acesta este mesajul textelor citate; acestea văd ascultarea și dezvoltarea gândurilor ca fapte eroice în vederea dezvoltării personale în virtuțile vieții duhovnicești, nu ca ceva pasiv sau care înseamnă imaturitate sau lipsă de personalitate³³. Ascultarea de un Avva nu are caracterul și semnificația pe care o dă sau o înțelege lumea, ci ea este ascultare de Hristos.³⁴ Fie printr-un test deliberat sau doar prin observarea răspunsului dat de un ucenic la o întâmplare obișnuită sau întâmplătoare, părintele măsoară progresul ucenicului său în virtuți ca smerenie și răbdare și îl instruieste în practicarea acestora, chiar și prin critică (în cazul hienei) sau supărare aparentă (ca în cazul cu legumele).

Scopul părintelui spiritual nu este acela de a impune reguli și pedepse, nici chiar în contextul rolului său de sfătuitor. Prin ascultarea de Hristos, se face primitiv a tot ce se întâmplă în sfera omenească. Deși este numit „un bun conducător”, el este mai presus de toate pentru ucenicul său „o icoană arhetipală” și „o lege”: el nu prescrie reguli, ci devine el însuși un model viu, nu atât prin cuvintele sale, cât prin puterea exemplului personal. Avva Pimen sfătuiește:

„Fii exemplul lor, nu legiuitorul lor”³⁵.

Iar Avva Varsanufie îi scrie unui ucenic:

---

²⁷ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Vezi Avva Antonie 15 și Avva Isaia 1 pentru importanța îndurării insultelor. În Avva Agathon 28, smerirea lui Alexandru este explicată ca servind să le dovedească celorlalți că Alexandru este cu adevărat ascultător, atunci când aceștia se plâneau de el. În N 192 îndurarea unui frate la supărare este testată nu numai de către părinte, ci și de comunitatea care îl tratează cu răceală.

²⁸ Avva Macarie 4.

²⁹ Avva Pimen 1.

³⁰ N 211. Părintele are o viziune în care apar șapte coroane pregătite pentru ucenicul său. Mesajul este că Dumnezeu răsplătește chiar și cele mai mici eforturi de a lupta împotriva gândurilor noastre, așa că e bine să „ne facem rău” nouă înșine pentru Dumnezeu.

³¹ Φώτιος Ν. Παπανικλάου, *Η έρημος και η πόλη στην ασητική γραμματεία των πρώτων αιώνων*, p. 171.

³² *Ascetics, Authority, and the Church*, p. 59.

³³ Graham Gould, *The Desert Fathers on Monastic Community*, p. 57.

³⁴ Cf. Βενιζέλου Χ. Χριστοφορίδου, *Η Πνευματική Πατρότης κατά Συμείων τον Νέον Θεολόγον*, Θεσσαλονίκη 1977, p. 16-19, 32 și urm.

³⁵ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Pimen 174.

„Eu nu te-am obligat, frate, nici nu ți-am dat vreo poruncă, ci un sfat; așa că faci precum dorești”³⁶.

Această libertate îl caracterizează pe avvă, care nu trebuie să fie neapărat bătrân, dacă atitudinea lui dovedește că „orice spune și orice face este ca o lege și ca o regulă pentru frații săi”³⁷.

În mod evident, „ascultarea” este extrem de importantă pentru Părinții Pustiului³⁸. Ascultând, Ioan cel scurt a udat o bucată de lemn uscat timp de trei ani și aceasta a rodit. Să repetăm doar faptul că omul nu trebuie să renunțe la libera sa voință, ci la autodeterminare. Ascetul trebuie să meargă uneori până la limite în renunțarea la voința căzută, individuală și în acceptarea voinței lui Dumnezeu. Actele ascetic-duhovnicești esențiale ale creștinului nu sunt pur subiective, ci ele relevă o participare progresivă obiectivă la acte dumnezeiești treimice, eterne. Măsurile limită reflectă pur și simplu gradul extrem al înstrăinării noastre de Dumnezeu. Renunțarea la voința căzută este fără îndoială un proces lent și dureros. El este asemănat cu purtarea crucii fiecăruia³⁹. El poate fi asociat de asemenea cu purtarea unui copil în pântece, căci „moartea voinței omului” este primul pas înspre înviere și viață nouă.⁴⁰ Voința nu este omorâtă, ci doar îngropată – îngropată de vie, ar spune unii – iar mormântul este condiția esențială și precursorul matricei care este sursa vieții și a luminii. Singura preocupare a părinților în pustiu era primenirea întregii ființe ca să devină creștini adevărați, chiar printr-un martir al conștiinței. Ascultarea (=smerenia) creștinului nu este altceva decât o participare treptată prin har la actul dumnezeiesc al kenozei și smereniei intratreimice a Fiului, mod de existență filial devenit accesibil, prin Întruparea Lui extinsă în Biserică, fiecărui creștin, căruia îi oferă temeiul și modelul îndumnezeirii.

Firește, trebuie să ne eliberăm de noțiunea modernă, de esență occidentală, a „individului liber”, așa cum s-a dezvoltat ea în ultimul secol. Pentru Părinții Pustiului egiptean, noțiunea de „voință liberă” era legată în mod absolut de sentimentul de interdependență care apare atunci când aparții unei comunități. În evlavia ascetică, distincția clară între convingerile personale și legăturile din comunitate este greu de făcut. Desigur, după respingerea dogmelor lui Origen și a moștenirii sale intelectualiste de către tradiția monahală din deșertul egiptean, ideea voinței individuale libere și-a pierdut o parte din dinamism și din farmec. În cadrul Conciliului de la Niceea (325) s-a adoptat din punct de vedere teologic această nouă direcție, făcându-se o distincție netă între Creator și creație. Începând din acel moment, s-a considerat că harul se transmite mai degrabă pe cale bisericească (dar, din păcate, a fost înțeles apoi în istorie ca instituționalism) decât individuală. Astfel, dacă numele Părinților Pustiului nu sunt asociate cu „legile” sau „regulile” formale monahale, acest lucru nu este valabil și pentru întemeietorii monahismului chinovial răsăritean: Pahomie și Vasile al Cezareei Capadociei. Poate chiar și cei care au redactat *Apophthegmata* au fost derutați de schimbările instituționale care aveau loc în acea epocă. Cu toate acestea, Părinții acelor mari perioade nu susțin acceptarea legilor, regulilor și reglementărilor exterioare. De fapt, ei nu menționează niciodată cuvântul „lege” sau „rânduială” în legătură cu aceste aspecte, deși vorbesc despre ascultare ca fiind o relație cu o persoană duhovnicească aleasă, prin care ucenicul se îmbogățește în mod incontestabil.

³⁶ Avva Varsanufie, *Scrisori* 270.

³⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Cuvântări Ascetice*, PG 31, 867 bc.

³⁸ Cf. Evr. 13, 17.

³⁹ Cf. Luc. 22, 42.

⁴⁰ Cf. Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, treapta 4, 4, PG 88, 680.

Porunca biblică rămâne valabilă pentru Părinții Pustiului: „Nu vă faceți robi oamenilor”⁴¹. Nu urmăm reguli, ci pe Dumnezeu. Teama de a nu deforma integritatea persoanei explică jertfa totală a sinelui către un părinte. Un tânăr a venit odată să găsească un avvă pentru a fi instruit în calea desăvârșirii, însă bătrânul nu scotea un cuvânt. Tânărul îl întreabă de ce tace.

„«Sunt eu cumva un superior pentru a-ți da ordine?» îi răspunse bătrânul. «Nu-ți voi spune nimic. Dacă vrei, fă și tu ceea ce mă vezi pe mine făcând»”.

De atunci încolo, ucenicul îl imita în toate pe avvă și a învățat înțelesul tăcerii și al ascultării libere. Ascultarea, așadar, nu este nici robie, nici slugărnicie, cel puțin nu într-un fel unilateral, căci și îndrumătorul trebuie să se supună la rândul său, nu numai regulilor teoretice, ci unei alte anumite persoane duhovnicești. Un părinte duhovnicesc nu este deloc un „îndrumător de conștiință”, spune P. Evdokimov. Nu îl formează pur și simplu pe fiul său duhovnicesc, ci dă naștere unui fiu al lui Dumnezeu, adult și liber. Amândoi sunt implicați în școala adevărului. Ucenicul primește harisma atenției spirituale, iar părintele primește harisma de a fi organ al Duhului Sfânt. Aici orice ascultare este ascultare de voia Tatălui ceresc, prin participare la lucrarea lui Hristos Celui smerit.

Epitrahilul sau omoforul nu se poate dezlega pe sine. Acest lucru s-a uitat astăzi, în contextul în care tindem să devenim ca preoți sau episcopi lideri, conducători, stăpâni și nu persoane duhovnicești. Și așa se stinge duhul și iubirea. Biserica nu este instituție, ci este trupul lui Hristos. Episcopul nu este lider al Bisericii, ci este persoană duhovnicească. Biserica are cap al ei pe Hristos, iar noi toți suntem mădulare ale lui Hristos, iconomi ai lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor. Orice în această viață este „de la Hristos Cel Răstignit” și aparține lui „Hristos cel Înviat”. Preoția nu este o anumită autoritate legalistă. Tradiția Bisericii Ortodoxe scoate în evidență Preoția ca autoritate harismatică. Biserica nu cunoaște preoție „mistică” sau „castă”. Episcopul, preotul și diaconul au numai harisme liturgice pe care nu le pot activa în afara trupului comun al Bisericii. Centrul autorității și structura trupului bisericesc este preoțimea lui Hristos, taina jertfei și învierii naturii corupte de păcat a ființelor create și a întregii creații. Deci preoția este o putere autoritară harismatică ce strivește puterile corupătoare ale stricăciunii și reînnoiește omul. Această autoritate harismatică este cea care întemeiază slujirile celorlalte Taine pentru a se realiza renașterea, creșterea, hrana și, treptat, înaintarea plenară spre mântuire. Prin urmare, împreună cu preoții lui Hristos participă toți membrii trupului Bisericii la toate darurile slavei Dumnezeiești, la adevăr și la tot binele. Preoția constituie harisma îndrumării pe care o dă Hristos membrilor comunității Lui ecleziale.

Noi înșine, din păcate, am falsificat acest duh al tradiției Părinților atunci când vorbim de ascultare formală, legalistă. Este iarăși vorba în acest caz de tradiția autorității spirituale la care ne-am referit anterior. Avva Mios afirmă cu precizie: „Ascultarea răspunde ascultării și nu tradiției”⁴². Duhovnicia, spune părintele Sofronie, nu se supune lucrării administrative a ierarhiei. Duhovnicul este un om care cu frică a trăit mulți ani în poruncile lui Dumnezeu: el poate vorbi altora așa cum înțelege. Și este bine. Însă cei ce nu demult au simțit harul lui Dumnezeu ar trebui să se poarte cu luare aminte – câtă vreme nu au trecut „prin mijlocul umbrei morții” (Ps. 22,4) încercărilor ispitelor⁴³. Rusia stareților confrunțați cu provocarea crizei transiterii predaniei duhovnicești, într-un context istoric ce aluneca galopant spre ideologii și practici totalitare, presimțea împreună cu Dostoievski apariția apocalipsei Demonilor și triumful inevitabil în istorie al spiritului Marelui Inchizitor, nu numai în

⁴¹ 1 Cor. 7, 23.

⁴² *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Mios 1. Avva Pimen 65, Avva Sisoe 45, Avva Psenthesie 1.

⁴³ *Cuvântări duhovnicești*, p. 315.

societatea teocratică medievală a trecutului, ci și în societățile secularizate moderne ale viitorului: peste tot hipertrofierea instituționalismului ducea la stingerea duhului, la negarea iubirii și libertății în numele eficienței birocrăției și facilităților servitului voluntare. Așa se face că, „în ciuda fidelității lor totale și a atașamentului lipsit de orice echivoc față de instituțiile și formele Bisericii, acești oameni duhovnicești nu așteptau salvarea de la instituțiile sociale și nu identificau biruința Mielului cu noțiunea de civilizație creștină... De aici tema săracului lui Dumnezeu și a pelerinului, temă constitutivă pentru tradiția isihastă și care renaște în secolul XIX”⁴⁴.

Tradiția Pustiului accentuează importanța evitării ambițiilor preoțești. Acest accent se pune pentru a ocoli pericolul unei autorități unilaterale, dezechilibrate.⁴⁵ În cazul în care superiorul se raliază personal legii, principiul ascultării funcționează ca principiu unificator în comunitatea mai largă a Bisericii. Virtutea ascultării era concepută așadar circular, adică în mod comunitar și nu linear sau în mod instituțional. Ea presupunea ca cei implicați să își răspundă și să se înțeleagă reciproc, și nu ca unul dintre membri să îi adreseze reproșuri celuilalt sub forma unui monolog. Căutarea unei autorități și a ascultării formale este o ispită. Paternitatea, ca și Adevărul, nu are niciun criteriu formal. În opinia Avvei Antonie, un îndrumător este părinte atunci când „judecă după Sfântul Duh dinlăuntru său”. Nu e vorba de niciun automatism; un frate îi spune lui Antonie: „Roagă-te pentru mine”. Acesta îi răspunde: „Nici eu și nici Dumnezeu nu ne vom îndura pentru tine dacă nu te dedici tu însuși, de unul singur și cu seriozitate rugăciunii”⁴⁶.

Principiul fundamental permanent este că atât îndrumătorul, cât și ucenicul sunt supuși aceluiași condiții și porunci și că amândoi trebuie să dea socoteală înaintea Dumnezeului viu. Cei doi străbat drumul împreună, deși s-ar putea să nu se afle pe poziții egale. Din nefericire, literatura Pustiului oferă din nou prea puține sfaturi explicite, utile atunci când apar asemenea probleme.

Ultimul cuvânt pe care îl are de spus filiațiunea spirituală se află dincolo de ascultare. Începătorul trebuie să asculte și să se supună ca și acela care face ascultare față de Hristos, pentru a se conforma cu Hristos Cel smerit⁴⁷. Supunerea constituie o profedeitică, o inițiere progresivă într-o pace de origine dumnezeiască: „lucrarea isihiei constă în a nu te îngriji de niciun lucru”⁴⁸. Depășirea ascultării are ca rezultat înlocuirea totală a voinței divine de către voința umană și găsim aici esența paternității spirituale: nu are altă menire decât de a conduce starea de sclavie la libertatea copiilor lui Dumnezeu.

„Isihie” înseamnă ad litteram pacea sufletului, dar nu o pace a detașării, a indiferenței și pasivității, adică o repliere pe sine, atinsă pe neștiute de dispreț față de ceilalți sau pentru materie. Viața în liniște nu este un turn de fildeș și vederea luminii îndumnezeitoare a unor elite nu e răsplata unei nevoi individuale sau rezultatul aplicării unei „metode” a celor dotați, aleși; pacea dumnezeiască este în însăși inima Evangheliei. Spre această pace trebuie să tindă scopul și natura ascultării. În ascultare nu există har, nu există pace a sufletului, fără compasiune, fără iubirea cea cuprinzătoare. Nu există mântuire, nu există har, fără răstignire.

În convertirea ce durează o viață, părinții au considerat că aveau nevoie de sprijinul celorlalți nu numai în chestiunile practice ale vieții în pustiu, deși erau foarte importante pentru ei, ci și în căile lăuntrice ale inimii. Orice ajutor pe care l-au cerut sau primit unii de la alții a avut următorul gând:

⁴⁴ K. Ware, „The Spirituality of Philokalia”, *Sobornost* 13,1 (1991), p. 6-24.

⁴⁵ *Pachomian Koinonia*, Cistercian Publ: Michigan, 1980, p. 28, 52.

⁴⁶ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Antonie.

⁴⁷ Teodor Studitul, *Epistola* 43.

⁴⁸ *Scara*, 27.

„trebuie să trăim ca și cum am da socoteală lui Dumnezeu pentru tot ceea ce facem în fiecare zi”⁴⁹.

Ei sunt asemenea câinilor care vânează iepuri; cel care a zărit iepurile

„îl urmărește până îl prinde, fără să se îngrijească de orice altceva... deci alături de el îl caută pe Hristos ca stăpân: mereu cu gândul la cruce, nu îi pasă de umilințe, până ce ajunge la Cel Răstignit”⁵⁰.

Nevoința lor duhovnicească este un proces de întoarcere de la legăturile și limitările sinelui înspre libertatea fiilor lui Dumnezeu și orice cuvânt rostit sau auzit are ca scop dobândirea acelei liniști mângâietoare în care Duhul lui Dumnezeu singur îi ghidează pe călugări. Din acest motiv ei sunt foarte cumpătați în privința cuvintelor și nu trebuie să ne lăsăm înșelați de faptul că sfaturile pustiului ne-au parvenit în primul rând sub formă de conversații. Se găsesc notate pe o pagină și avem impresia că au fost spuse una după alta, într-un fel de dialog încărcat, când de fapt sunt propoziții amintite în decursul a mulți ani, păstrate prin evlavie repetării și grupate apoi din perioade și locuri diferite. Unele sunt atât de schimbate încât contextul și o parte din înțelesul lor s-au pierdut. Tocmai aceste cuvinte fragmentare ne introduc în atmosfera pustiului mai mult decât construcțiile literare create mai târziu. Mai reprezentativă pentru pustiu decât acele reminiscențe elegante de mai târziu este, spre exemplu, istoria lui Avva Macarie și a celor doi tineri străini care au venit la el pentru îndrumare: el le-a arătat unde să trăiască și i-a lăsat singuri timp de trei ani până să afle ceva despre de ei; sau cea a lui Avva Sisoe care a ajuns la concluzia că partea unde locuia el în pustiu devenise prea aglomerată și s-a dus să trăiască pe muntele lui Antonie; acolo, i-a spus unui frate că a trăit în liniște „o bucată de vreme”, iar când fratele l-a întrebat cât de mult din această „bucată” a petrecut-o în liniște și singurătate deplină, el a răspuns „șaptezeci și doi de ani”⁵¹.

Celor care știu ce înseamnă smerenia, Theognost le spune astfel: „Cel care s-a supus, a făcut ascultare duhovnicească și a făcut ca sufletul să-i comande trupului, nu mai are nevoie să i se supună unui om. Este supus Cuvântului lui Dumnezeu și legii Sale, asemenea unui adevărat smerit”⁵². Chiar mai mult: „Cine vrea să locuiască în pustietate (interioritatea, profunzimea) nu are nevoie să fie învățat, trebuie să fie el însuși doctor, altfel va pătimi...”⁵³. Însă aceasta se aplică în cazul celor mai tari duhovnicește. Sfatul explicitează îndată esențialul: să nu existe ascultare de factorii omenești, nici idolatrie a vreunui părinte, fie el și sfânt. Efortul unui avva constă în a-și conduce fiul duhovnicesc la o stare de eliberare prosternată înaintea feței lui Dumnezeu. Adevărata ascultare răstignește orice voință proprie pentru a învia în liberarea ultimă: duhul supus Duhului.

Smerenia este modul ascetic propriu nu numai ucenicilor, dar și îndrumătorilor, ea este aceea care i-a dus la desăvârșire pe marii avvi ai Bisericii. Acum înțelegem de ce Avva Antonie, după ce a parcurs toate nevoințele ascetice cunoscute, a fost trimis de Dumnezeu la un curelar din Alexandria să învețe lucrul duhovnicesc al acestuia, iar acesta l-a învățat să repete în fiecare clipă: „Toți se vor mântui, eu singur voi pieri!” Acesta era „gândul lui Antonie” pe care se întreba Avva Sisoe: „Cine poate să-l poarte? Cunoscut însă un om care poate să o facă”. Și numai în acest duh putem pricepe și sensul afirmației repetate ucenicilor săi de Avva Pimen: „Credeți-mă, copiii mei, unde e Satana acolo voi fi azvârlit și eu!” Prin

⁴⁹ *Systematic Series* 4.

⁵⁰ *Systematic Series*, 71.

⁵¹ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Sisoe 28.

⁵² *Filocalia*, ed. gr. Theognost, *Capete*.

⁵³ *Vitae Patrum*, VIII, 19, 6.

lucrarea Duhului Sfânt, această cale unică de dobândire a smereniei n-a lipsit niciodată de la Avvii Patericului și numai ea îi aproprie de nepătimire și sfințire. În adâncul smereniei, sufletul se deschide înspre Dumnezeu ajungând să atingă, să cuprindă în același timp limitele existenței: iadul și Împărăția, părăsirea și Înălțarea biruitoare, întunericul cel de necuprins și lumina cea mai strălucitoare, suferința extremă și fericirea, slava ultimă. În Hristos și în urmarea modului Lui de viață fiecare dintre noi experiază maximum de îndumnezeire prin acel sumum de deșertare. Această simetrie a redat-o ca nimeni Sfântul Maxim Mărturisitorul:

„Căci El măsoară, precum singur știe, îndumnezeirea celor ce se mântuiesc prin har cu măsura golirii Lui...”⁵⁴.

---

⁵⁴ *Ambigua* 3, PG 90, 1040D.